



СЕКЦІЯ 2 ПЕДАГОГІЧНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9.072

КАРТИНА СВІТУ СТУДЕНТА-ІНОЗЕМЦЯ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ РЕСУРС АДАПТАЦІЇ В КРАЇНІ НАВЧАННЯ: ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ

Борисова А.О., завідувач кафедри іноземних мов,
керівник Центру міжнародної освіти та співробітництва
Харківський державний університет харчування та торгівлі

Предметом дослідження є картина світу як наукова психологічна категорія. Досліджено психологічний зміст, структуру, функції, типологію цього психічного феномену. Обґрунтовано значення картини світу як суттєвої детермінанти успішності міжкультурної адаптації, професійного становлення та особистісного благополуччя студента-іноземця в країні навчання. Виявлено теоретичне підґрунтя психологічного супроводу позитивної трансформації картини світу іноземного студента.

Ключові слова: картина світу, трансформація картини світу, іноземні студенти, міжкультурна адаптація.

Предметом исследования является картина мира как научная психологическая категория. Исследовано психологическое содержание, структуру, функции, типологию этого психического феномена. Обосновано значение картины мира как важнейшей детерминанты успешности межкультурной адаптации, профессионального становления и личностного благополучия студента-иностранца в стране обучения. Выявлены теоретические основания психологического сопровождения позитивной трансформации картины мира иностранного студента.

Ключевые слова: картина мира, трансформация картины мира, иностранные студенты, межкультурная адаптация.

Borisova A.A. THE WORLD PICTURE OF STUDENT-FOREIGNER AS PERSONAL RESOURCE OF ADAPTATION IN COUNTRY OF EDUCATING: THEORETICAL MODEL

The article of research is the world picture as scientific psychological category. Psychological maintenance, structure, functions, typology of this psychical phenomenon are investigated. The value of the world picture is reasonable as major determinant of success of cross-cultural adaptation, professional becoming and personality well-being of student-foreigner in the country of educating. The theoretical grounds of psychological accompaniment of positive transformation of the world picture of foreign student are deduced.

Key words: world picture, transformation of world pictures, foreign students, cross-cultural adaptation.

Постановка проблеми. Україна щорічно приймає значну кількість іноземних громадян, які приїждять на досить тривалий час для отримання вищої освіти. Кожен із цих студентів неминуче проходить досить складний шлях «подвійної» адаптації: по-перше, це пристосування до інокультурного соціального середовища, по-друге, – до умов навчання в конкретному ВНЗ. Найбільш важливою психологічною категорією для розуміння сутності змін, що відбуваються в психіці студента-іноземця під час перебування в країні навчання, є категорія «картина світу». Саме це світоглядне утворення не тільки підлягає найбільшому тиску з боку етнокультурних особливостей нового суспільства, а й може бути за умов адекватності та гнучкості суттєвим фактором адаптації та особистісним ресурсом успішності професійного становлення, осо-

бистісного розвитку та психічного благополуччя студента-іноземця в країні навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні картина світу визначається як цілісна багаторівнева система уявлень людини про світ, інших людей, про себе й свою діяльність. Це утворення містить у собі когнітивні, емоційні та мотиваційні компоненти, що репрезентують систему взаємовідносин людини зі світом і самою собою та реалізуються в життєдіяльності.

У сучасних дослідженнях вивчено особистісні смисли та суб'єктивні образи як базис поведінки людини, його індивідуальних поведінкових, емоційних та когнітивних програм (Г. Берулава); основи становлення образу світу дітей шкільного віку (І. Бушай); взаємозв'язок образу світу з процесом самореалізації (М. Іванов); проблему смислових утворень у картині світу (Н. Корольова);

взаємозв'язок образу світу та рефлексивного самоздійснення (О Кривопишна); етнопсихологічні особливості картини світу молодших школярів (І. Маякова); особливості відображення часової складової образу світу (Р. Свиначенко); структуру й функції образу світу в практичній діяльності людини та побудові образу життя (В. Серкін).

Отже, у дослідженнях картини світу досягнуто значних наукових результатів. Проте ця категорія охоплює настільки велике коло проблем психічного життя людини, що багато важливих питань поки що залишаються невирішеними. Зокрема дослідження потребують проблеми функціонування картини світу осіб, що перебувають у процесі адаптації до нових соціокультурних умов існування та мають забезпечувати умови для свого особистісного та професійного розвитку в іншій країні.

Постановка завдання. Метою цього дослідження була побудова теоретичної моделі картини світу студента-іноземця як особистісного ресурсу міжкультурної адаптації в країні навчання. Задля досягнення мети було поставлено такі завдання: проаналізувати проблему картини світу, визначити психологічний зміст цієї категорії, обґрунтувати теоретичну модель особливостей картини світу в студентів-іноземців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Введення категорії «образ (картина) світу» в науковий обіг психології є одним із найважливіших доробків О. Леонтьєва. Вчений визначив, що цей психічний феномен є відображенням у психіці індивіда цілісного багатомірного предметного світу в усіх його взаємозв'язках і взаємозалежностях між явищами та предметами, до яких належить і сама людина. Це складна багаторівнева модель, що будується на основі суб'єктивного досвіду, а в подальшому сама опосередковує сприйняття цього досвіду, змістовно ж вона характеризується смислами та системами значень [4]. У своїх наукових розробках О. Леонтьєв сформулював фундаментальні теоретичні положення, які й донині є базовими методологічними принципами щодо вивчення категорії «образ світу»:

– образ світу не є чуттєвою «картинкою», простою сумою перцептивних образів як результатів сприйняття оточуючого світу», його становлення є виходом за межі «безпосередньо чуттєвої картини»;

– образ світу є психічною інстанцією, яка опосередковує взаємодію людини з оточуючою та внутрішньою реальністю;

– образ світу є вторинним щодо зовнішнього світу;

– образ світу є внутрішньо цілісним, оскільки в ньому певним чином приво-

диться у відповідність та погоджується інформація, що надходить від різних органів чуття, у результаті чого утворюється єдине несуперечливе уявлення щодо реальності;

– в образі світу людини представленими є не тільки образи об'єктів сприйняття, а й усталені уявлення щодо реальності;

– образ світу є амодальним, модальності відчуттів з'являються в результаті суб'єкт-об'єктних відносин людини з реальністю;

– образ світу має багаторівневу структуру та є системою особистісних значень та смислів [4].

Проблема образу світу була досліджена в працях як послідовників О. Леонтьєва, які на сьогодні вже є класиками радянської та світової психології, так і сучасних дослідників.

С. Смирнов визначав образ світу як «певну сукупність або впорядковану систему знань людини про світ, про себе про інших людей та ін., яка опосередковує, переломлює через себе будь-який зовнішній вплив» [10, с. 142]. У структурі образу світу дослідник визначив ядерні та поверхневі структури. Ядерні структури, на думку дослідника, виступають загальним базисом існування людини та відображають її зв'язки зі світом, що не залежать від рефлексії щодо них. Поверхневі структури оформлюються в процесі цілеспрямованого пізнання світу та побудови власного ставлення до нього [8].

Доповнюючи наукові доробки О. Леонтьєва та С. Смирнова, В. Петухов зазначав, що поверхневі структури образу світу можуть оформлюватися не тільки чуттєво, а й раціонально [5].

О. Артемьева визначила образ світу як системну змістовну модель суб'єктивного світу, структуровану сукупність особистісних смислів, зафіксованих у формі ставлень до об'єктів, явищ та ситуацій об'єктивного світу. Матеріалом для побудови цього суб'єктивного відбитку реальності, на думку дослідниці, є всі шари суб'єктивного досвіду індивіда: перцептивний (відповідає сенсорно-перцептивному та уявленнєвому рівням відображення реальності), семантичний (шар образу світу, у якому сліди відображення реальності забарвлені суб'єктивним ставленням до них), ядерний (шар позаамодальних структур) [1].

На думку В. Століна, індивідуальні уявлення людини щодо оточуючого світу, розміщені в шарі позаамодальних структур, групуються навколо трьох умовних осей: наповненість життя активним добром (уявлення любові, молодості, щастя); наявність у житті сили, що погрожує людині та



створює небезпеку; наявність розлук, хвороб, самотності та взагалі визнання явища смерті, якої людина не може запобігти [11].

Г. Берулава поняття «образ світу» визначила як «особистісно зумовлене, від початку невідрефлексоване, інтегративне ставлення суб'єкта до себе та оточуючого світу, що несе в собі ірраціональні установки, які є в суб'єкта» [3, с. 40]. Значення картини світу, на думку дослідниці, визначається тим, що вона є орієнтовною основою поведінки людини, детермінує вибір поведінкових стереотипів, виявляється в особистісно зумовлених емоційних реакціях [3]. Критеріями оцінки картини світу є її формальні характеристики, що можна згрупувати в три шкали:

- шкала емоційної насиченості, яка містить два полюси: емоційності (характеризує емоційно насичений образ світу, як із позитивним, так і з негативним забарвленням емоційного фону) та індиферентності (властивий образу світу людей з емоційно нейтральними уявленнями про дійсність із відсутністю емоційних ставлень);

- шкала узагальненості, яка характеризується полюсами інтегральності (на яких у людей переважає цілісність, синтетичність та когнітивна простота уявлень щодо оточуючого світу) та диференційованості (якому притаманна мозаїчність, фрагментарність, аналітичність та когнітивна складність світосприйняття);

- шкала активності, яка містить полюс активності (якому притаманне активно-діяльнісне ставлення до світу, орієнтація на значущі події майбутнього) та реактивності (що характеризується пасивно-споглядальним ставленням, фатальним сприйняттям оточуючого світу, орієнтацією на події минулого життя) [2].

Важливою складовою концепції картини світу є визначення її змісту та значення.

У загальному вигляді в змістовній характеристиці картини світу виділяють три компоненти картини світу: когнітивний, афективний та діяльнісний.

Когнітивний компонент картини світу являє собою більш-менш змінюваний або усталений (залежно від певних внутрішніх та зовнішніх факторів) результат пізнання та усвідомлення предметів та явищ навколишнього світу в єдності всіх вимірів, що характеризують її змістовно:

- природа (планета, всесвіт);
- соціум (культура, цінності, смисли, норми, звички, традиції суспільства);
- інші люди (особистості з певними позитивними чи негативними соціально-психологічними та фенотипічними якостями);
- власне Я (особистісні якості, моделі поведінки, смисложиттєві орієнтації, жит-

теві результати, прагнення, перспективи на майбутнє).

Афективний (емоційно-оціночний) компонент є результатом усвідомлення про власне ставлення до світу в єдності усіх його вимірів.

Діяльнісний компонент – прагнення/здатність регулювати власну поведінку відповідно до свого когнітивного та емоційного ставлення до світу.

У концепції Г. Берулави виділено чотири змістовні складові картини (образу) світу: уявлення про себе (образ-Я), уявлення про інших людей, уявлення про навколишній світ, уявлення про своє життя [3, с. 41].

У когнітивно-експериментальній теорії індивідуальної картини світу («імпліцитній теорії реальності») С. Епштейна виділено такі основні блоки: теорію власного «Я», теорію оточуючого світу, репрезентацію відносин між «Я» та світом. Щодо кожної із цих змістовних характеристик кожна людина формує когнітивно-емоційні імпліцитні уявлення – базисні переконання, скрізь призму яких сприймаються життєві події та формується поведінка. Стосовно основних потреб особистості дослідник виділив чотири базисні переконання, що утворюють індивідуальну картину світу: переконання про міру доброзичливості оточуючого світу; переконання щодо справедливості оточуючого світу; переконання стосовно того, наскільки можна довіряти людям; переконання щодо власної значущості [12].

Суттєвий вклад у розуміння сутності картини світу, як і будь-якої іншої психічної реальності, вносить визначення її типів.

У загальному вигляді можна говорити про існування колективних та індивідуальних моделей світу. До колективних належать загальнолюдська (система уявлень людства в цілому про навколишній світ та його зв'язок з існуванням людської цивілізації на планеті), етнічна (що формується кожним етносом на основі глобальної загальнолюдської картини) та субкультурна (множинність яких виникає в межах одного того ж етносу та є відображенням уявлень про світ у певних субкультурах).

Диференційовано асимілюючи загальнолюдську, етнічну та субкультурну моделі світу, особистість на основі власного досвіду формує індивідуальну картину світу. Тобто людина завжди має певну систему уявлень про себе, навколишній світ (у тому числі про оточуючих людей), про свою роль у цьому світі та місце в ньому, про часову та просторову послідовність подій, їх причинно-наслідкові зв'язки, значення життєвих ситуацій тощо. Ця система уявлень (індивідуальна картина), відповідно до су-

часних наукових уявлень, є психічною реальністю, яка утворюється в процесі взаємодії людини зі світом та розвивається в процесі контактів із ним. Ця реальність не є повною копією, відбитком оточуючого світу через дію певних обмежувальних факторів (обмеженість об'єму сприйняття, апперцептивні спотворення, стереотипи на установки сприйняття, вибірковість сприйняття та запам'ятовування, недосконалість мисленневих процесів тощо). Отже, утворювана людиною індивідуальна картина світу є його суб'єктивною моделлю, що відображає уявлення особистості про світ, про себе в ньому, цінності та ставлення світу.

Найбільш універсальним підґрунтям для побудови типології індивідуальної картини світу є критерій її відповідності реальному світу. За цією ознакою можна виділити реальну (адаптивну, адекватну) та ілюзорну (неадаптивну, неадекватну) картини світ.

Реальна картина світу є результатом адекватного відображення того, що дійсно відбувається у світі, що оточує людину, та з нею самою. Реальна картина світу є особистісним ресурсом обрання успішних та гармонійних моделей поведінки в широкому спектрі життєвих ситуацій та в усіх сферах буття.

Ілюзорна картина світу будується внаслідок накопичення особистістю недостовірної, викривленої, неповної інформації щодо навколишнього світу, оточуючих людей та себе самої. Причиною її формування є фундаментальна недосконалість сенсорно-перцептивних процесів людини: обмежений об'єм сприйняття та його вибірковість, виключення певної інформації з процесу формування суб'єктивного образу ситуації, явище добудовування образів та приписування ситуації тих елементів, які реально відсутні, але суб'єктивно необхідні [4].

З позицій змістовного аналізу Г. Берулава виділила три типи картини (образи) світу: емпіричний (морально індіферентне ставлення до оточуючого світу, що виключає звернення до морально-ціннісних категорій); позитивістський (під час орієнтації на задоволення власних потреб характеризується опорою на моральні догми та правила ставлення до власних особливостей, властивостей інших людей та характеристик оточуючого світу); гуманістичний (характеризується трансцендентними мотивами діяльності – «виходом» особистості за межі власних інтересів, орієнтацією на турботу про інших людей та навколишній світ – природу, тварин, рослини та ін.) [3].

Аналіз теоретичних та емпіричних досліджень феномену картини світу з точки зору її значення дозволяє виділити такі її найважливіші функції [3; 4; 6; 9]:

– гностична (репрезентативна) – представлення реального світу людині, що зумовлює його подальше пізнання;

– інтегративна – забезпечення суб'єктивної цілісності світу, усталеності його внутрішніх структур та взаємозв'язків,

– інтерпретативна – пояснення, структурування, інтерпретація життєвих ситуацій, явищ дійсності, поведінки інших людей та своєї власної;

– регулятивна – детермінація здійснення фундаментальних життєвих виборів та обрання моделей поведінки й оціночно-поведінкових реакцій у конкретних повсякденних ситуаціях;

– прогностична – експліцитне або імпліцитне передбачення варіантів розгортання життєвого шляху на найближче та віддалене майбутнє, що значною мірою визначає мотивацію поведінки та стратегії її реалізації.

Наприкінці цього теоретичного дослідження слід зазначити, що в психологічних працях, окрім поняття «картина світу» та «образ світу», науковці використовують і відносно синонімічні поняття. На сьогодні ряд споріднених термінів налічує біля десятка назв: «світогляд», «суб'єктивні уявлення про світ», «суб'єктивна картина реальності», «когнітивна карта», «внутрішня модель світу», «особистісні конструкти», «категоріальні структури індивідуальної свідомості», «життєвий світ», «система актуальних координат об'єкту», «модель світу» тощо. Але найбільш дискусійним є питання співвідношення категорій «образ» і «картина» як найбільш поширених. У диференціації цих понять на сьогодні існує чимало підходів. О. Леонт'єв, фундатор цього напрямку в психологічній науці, використовував ці поняття як синоніми, але інші науковці дійшли висновку про необхідність їх диференціації [4].

С. Смирнов чітко розділяє категорії образу та картини світу, він стверджує, що «образ світу має характер ядерної структури стосовно того, що на поверхні виступає у вигляді тієї або іншої модально оформленої, а отже, суб'єктивної картини світу» [8, с. 22].

На думку В. Петухова, образ світу (ядерні утворення) та картина світу (поверхневі утворення) співвідносяться як представлення світу в психіці людини та знання про нього. Дослідник зазначив, що представлення світу «...відображає практичну «включеність» людини у світ та пов'язане з реальними умовами її суспільного та індивідуального життя <...> Ядерні структури можна визначити як фундаментальні опори існування людини як свідомої істоти, що відображають її дійсні зв'язки з оточуючим



світом та не залежать від рефлексії із цього приводу. Поверхневі ж структури пов'язані з пізнанням світу як спеціальною метою, із побудовою того чи іншого уявлення про нього» [5, с. 15].

С. Симоненко стверджує, що індивідуальна картина світу є похідною від образу світу та виникає як його змістовна складова в процесі опредмечування навколишнього світу [7].

Отже, аналіз поглядів цих та інших дослідників на проблему диференціації поняття «образ» та «картина» світу дозволяє дійти висновку, що найбільш адекватним для позначення результату побудови людиною системи усвідомлюваних, емоційно забарвлених, детермінуючих поведінку суб'єктивних уявлень щодо навколишнього світу та себе в цьому світі є поняття «картина світу».

Висновки. Картина світу – це цілісна багаторівнева система уявлень людини про світ, інших людей, про себе й свою діяльність, що репрезентують у свідомості систему взаємовідносин людини зі світом і самою собою та реалізуються в життєдіяльності. Ця система є динамічною та постійно змінюється. Можна припустити, що важливими новоутвореннями в змісті картини світу студента, який прибув на навчання в іншу країну, є уявлення про країну навчання в цілому; соціально-психологічні особливості людей, які його в ній оточують (громадян як приймаючої країни, так і інших); усвідомлення та оцінка власних ресурсів щодо успішності адаптації, особистісного та професійного становлення, прогнози щодо майбутнього життя в країні навчання.

Картина світу містить у собі когнітивні, емоційні та мотиваційні компоненти, що репрезентують систему взаємовідносин людини зі світом і самою собою та реалізуються в життєдіяльності. Ці компоненти повністю відповідають традиційним уявленням щодо структури психологічної установки як оцінно-поведінкової реакції людини на предмети та явища оточуючої дійсності. Тому можна зробити висновок, що картина світу також може розглядатися як установка, але установка фундаментальна, яка детермінує не окремі аспекти форми та види психічної діяльності (процеси сприйняття, запам'ятовування, розв'язання проблем, прийняття рішень, міжособистісного пізнання та взаємодії, рухову активність та ін.), а людське буття в цілому. Зокрема, особливості змісту картини світу студента іноземця можуть виступати суттєвою детермінантною його міжкультурної адаптації в країні навчання, а тому – успішності опа-

нування професією, особистісного становлення та психічного благополуччя в цілому.

Хоча базові компоненти змісту картини світу є стійкими, вона все ж таки є динамічним утворенням та постійно змінюється під впливом зовнішніх умов та цілеспрямованої діяльності людини. Отже, картина світу студентів-іноземців також може зазнавати суттєвих трансформацій у процесі міжкультурної адаптації та навчання в іншій країні. Залежно від успішності адаптації ці зміни можуть бути як конструктивними, так і деструктивними.

Побудова картини світу залежить не тільки від перцептивних процесів, але й від особистісних ресурсів особистості, отже, психологічний супровід адаптації студента-іноземця до умов навчання в новій країні має передбачати розвиток у нього інтрапсихічного потенціалу формування адекватної, продуктивної картини світу.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні системи критеріїв та показників змісту картини світу в студентів-іноземців; виявленні етнічних особливостей, структури, типів, особистісних і поведінкових корелятив картини світу студентів-іноземців, оцінці їх взаємозв'язку з успішністю процесу міжкультурної адаптації в країні навчання; визначенні змісту трансформації картини світу іноземних студентів під час міжкультурної адаптації та пошуку засобів психологічного супроводу оптимізації картини світу іноземних студентів із метою забезпечення успішності їх соціально-психологічної адаптації, професійного навчання та психологічного благополуччя в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемьева Е.Ю. Основы психологии субъективной семантики / Е.Ю. Артемьева. – М. : Наука, Смысл, 1999. – 350 с.
2. Берулава Г.А. Образ мира как мифологический символ / Г.А. Берулава. – М. : Пед. Об-во России, 2001. – 46 с.
3. Берулава Г.А. Образ мира как ориентировочная основа индивидуальных паттернов психической активности / Г.А. Берулава, М.М. Берулава // Роль стереотипов в психической активности личности. – М. : Изд-во «Гуманитарная наука», 2010. – 157 с.
4. Леонтьев А.Н. Образ мира / А.Н. Леонтьев // Избранные психологические произведения. – М. : Педагогика, 1983. – С. 251–261.
5. Петухов В.В. Образ мира и психологическое изучение мышления / В.В. Петухов // Вестник Моск. ун-та. Сер. 14 «Психология». – 1984. – № 4. – С. 13–20.
6. Поддьяков А.Н. Образ мира и вопросы сознательности учения: современный контекст / А.Н. Поддьяков // Вопросы психологии. – 2003. – №. – С. 122–132.

7. Симоненко С.М. Анализ категории «Образы мира» и «Картина мира» в контексте исследования визуально-мысленных стратегий / С.М. Симоненко // Наука и образование. – 2007. – № 3. – С. 47–52.

8. Смирнов С.Д. Мир образов и образ мира / С.Д. Смирнов // Вестник Моск. ун-та. Сер. 14 «Психология». – 1981. – № 2. – С. 15–29.

9. Смирнов С.Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности мира / С.Д. Смирнов. – М. : Академия, 2005. – 400 с.

10. Смирнов С.Д. Психология образа: проблема активности психического отражения мира / С.Д. Смирнов. – М. : Изд-во МГУ, 1985. – 231 с.

11. Столин В.В. Психологическое строение образа мира и проблемы нового мышления / В.В. Столин, А.П. Намина // Вопросы психологии. – 1988. – № 4. – С. 34–46.

12. Epstein S. Cognitive-Experiential Self-Theory / S. Epstein // Handbook of Personality: Theory and Research / Pervin, Lawrence A. (Ed.). – New York : The Guilford Press, 1990. – P. 165–192.

УДК 159. 922

МОРАЛЬНЫЕ ОРИЕНТАЦИИ СОВРЕМЕННЫХ СТАРШЕКЛАСНИКОВ, ИХ РОДИТЕЛЕЙ И УЧИТЕЛЕЙ

Вербова К.В., к. пед. н., доцент кафедры общей и социальной психологии
Гродненский государственный университет имени Янки Купалы

Даукша Л.М., к. психол. н., доцент кафедры общей и социальной психологии
Гродненский государственный университет имени Янки Купалы

В статье представлены результаты исследования структурных и содержательных особенностей моральных ориентаций современных старшеклассников, их родителей и педагогов. Выявлено, что в актуальном сознании современных старшеклассников преобладают рациональные и прагматические ценности, в актуальном сознании современных педагогов преобладают высоконравственные ценности, для родителей характерны прагматические ценности. Отмечается выраженная ориентация на этику приспособления к современному миру.

Ключевые слова: мораль, моральные ориентации, социальные группы, рациональные ценности, высоконравственные ценности.

У статті представлено результати дослідження структурних та змістовних особливостей моральних орієнтацій сучасних старшокласників, їхніх батьків та педагогів. З'ясовано, що в актуальній свідомості сучасних старшокласників переважають раціональні та прагматичні цінності, в актуальній свідомості сучасних педагогів переважають високоморальні цінності, для батьків характерними є прагматичні цінності. Зазначається виражена орієнтацію на етику пристосування до сучасного світу.

Ключові слова: мораль, моральні орієнтації, соціальні групи, раціональні цінності, високоморальні цінності.

Verbova K.V., Dauksha L.M. MORAL ORIENTATIONS OF SENIOR STUDENTS, THEIR PARENTS AND TEACHERS

The article presents the results of the study of structural and context characteristics of moral orientations of senior students, their parents and teachers. It has been revealed that the actual consciousness of senior students is dominated by rational and pragmatic values while high moral values are prevailed in teachers. The parents are characterized by pragmatic values. The apparent orientation on adjustment has been noticed.

Key words: morality, moral orientations, social groups, rational values, high moral values.

Постановка проблемы. Современная психологическая наука в полной мере подошла к пониманию необходимости изучения сложнейшего комплекса нравственных и духовных составляющих психологии человека. Нравы и обычаи, нормы и ценности, моральные принципы и идеалы обладают относительной устойчивостью, но тем не менее подвержены историческим

метаморфозам. На значимость и перспективность нравственной тематики указывает сама логика развития психологической науки с поворотом от исследований психических процессов к исследованиям личности, а также жизненная и практическая актуальность данной проблемы.

Анализ последних исследований и публикаций. Решение круга вопросов, свя-